

ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

relations) була спрямована на двосторонню комунікацію із широким загалом для створення доброзичливих відносин та взаєморозуміння з метою популяризації товарів, послуг, особистостей, організацій тощо.

- психологічний клімат в організації був сприятливий через створення в організації психологічних служб, які б, виконуючи належним чином усі свої функції, допомагали керівникові успішно керувати людьми.

1. Белявцев М.І., Іваненко Л.М. *Маркетинг. Навчальний посібник.* – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.

2. Довгань Л.Є. *“Праця керівника, або Практичний менеджмент”*: Навч. посібник. – К.: “ЕксОб”, 2002. – 384 с.

3. Липчук В.В., Дудяк А.П., Бугіль СЯ. *Мар-*

кетинг: основи теорії та практики. Навчальний посібник. / За заг. ред. Липучка В.В. – Львів: “Новий Світ – 2000”; – 2004. – 288 с.

4. Лозниця В.С. *Психологія менеджменту: Навч. посібник.* – К.: ТОВ УВПК “ЕксОб”, 2000. – 512 с.

5. Орбан-Лембрик Л.Е. *Основи психології управління: Монографія.* – Івано-Франківськ: “Плай”, 2002. – 426 с.

6. Осовська Г.В. *Основи менеджменту: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів.* – К.: “Кондор”, 2003 – 556 с.

7. Скот Д.Г. *Сила ума: Описание пути к успеху в бизнесе.* – К.: Внешторгиздат, 1991. – С. 104 – 115.

8. Шепель В.М. *Имиджелогия: Секреты личного обаяния.* – М.: Изд. Объед. “ЮНИТИ”, “Культура и спорт”, 1994. – 320 с.

Юрій Кіржецький, викладач кафедри економічної безпеки

*Львівського державного університету внутрішніх справ,
старший лейтенант міліції,
здобувач кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету “Львівська політехніка”*

ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті автор відображає ієрархію цілей у процесі зниження тінізації економічної системи графічною моделлю – предметно-орієнтованим графом, який виражає їх взаємозв'язок та взаємопідпорядкування. Побудоване “дерево цілей” є способом визначення структури соціальної складової тіньової економіки регіону і основою створення комплексу заходів для зниження рівня тіньової економіки і підвищення економічної безпеки на мезорівні.

Постановка проблеми. Для науково обґрунтованого вивчення шляхів зниження тіньової частки в структурі економіки України необхідно виділити й обґрунтувати сукупність соціально-економічних показників. Аналіз соціально-економічних категорій є методологічною основою побудови системи соціально-економічних показників, яка повинна не лише аналізувати процеси тіньової економіки, а й структурні зміни в суспільстві на рівні мезоекономічної системи. Основними вимогами до системи показників є:

- по-перше, їх структурованість та ієрархія;
- по-друге, логічність із врахуванням системного підходу;
- по-третє, система показників повинна бути підпорядкована завданням управління процесом і відображати оцінку реалізації процесу зниження тіньової економіки.

Метою даної статті є проведення дослідження щодо *програмного комплексу заходів* зниження рівня тіньової економіки і підвищення економічної безпеки на мезорівні. Головною проблемою створення і управління системою зниження рівня тіньової економіки є складність одночасного розв'язання низки завдань на рівні складної ієрархічної соціально-економічної системи. При дослідженні таких систем необхідно розробити не лише спеціальну систему цільових проблем і пріоритетних завдань, але й інструментарій зниження впливу тіньової економіки в контексті економічної безпеки, що неможливо виконати лише на рівні окремої території чи регіону, без врахування міжрегіональної чи міжгалузевої координації, тобто взяти за основу засади *цільового управління* [3; 5].

У системі цільового управління ключова роль

ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

відводиться питанням прогнозування, зокрема, рівня тіньової економіки та її динаміки, що вважаємо активним прогнозом, який характеризується багатоваріантністю, великим ступенем невизначеності та відсутністю об'єктивної систематизованої інформації.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні прогнози мають переважно цільовий характер і показують можливість досягнення того чи іншого “заданого” стану, зокрема, рівня життя, частки тіньової складової в структурі ВВП, максимуму доходів населення, частки безробітних тощо. Кожен прогноз повинен містити ретроспективний аспект, сучасний стан та перспективний аспект об'єкта дослідження. У нашому випадку прогноз повинен включати галузевий та територіальний розрізи й оцінку затрат ресурсів за варіантами прогнозованих показників. Прогноз повинен містити експертну оцінку прямих та побічних наслідків того чи іншого варіанту розвитку прогнозованої події в розрізі цілей довготермінових програм забезпечення стабільного розвитку мезосистеми.

Головною проблемою довготермінового прогнозування стану тіньової економіки є врахування невизначеності та складності прогнозованого процесу, а тому використовувати для прогнозування методи побудови трендів і теорія стохастичних часових рядів не може бути використана для аналізу цієї проблеми. Для конкретного об'єкта дослідження – рівня тіньової економіки – доцільно застосовувати неформалізовані методи дослідження, евристичні процедури, які потім можуть бути доповнені методами математичної статистики.

Для оцінки стану та рівня тіньової економіки на підприємствах Львівського регіону автором було проведено дослідження шляхом опитування експертів у формі анкетування. Перевірку гіпотез і оцінку проведено за допомогою статистичної теорії вибіркового методу [2].

Тому для отримання подальших висновків кожен прогноз повинен бути підданий більш професійній експертизі з розгорнутою характеристикою його якості в цілому, особливо щодо оцінок можливості та часу настання прогнозованих подій.

Соціально-економічний прогноз стану та рівня тіньової економіки повинен враховувати: загальносоціальні проблеми розвитку суспільства, в т.ч. прогнози динаміки соціального складу та соціальної структури суспільства, відношення розподілу матеріальних та інших потреб, зміни в характері та динаміці праці;

- проблеми добробуту, в т.ч. прогнози структури попиту, споживання, заощаджень та ін.;

- регіональні соціальні проблеми;
- соціально-демографічні проблеми.

За результатами проведеної експертизи, на кожному етапі розробки прогнозів для програм і заходів зниження рівня тіньової економіки потрібно здійснювати відбір показників і, відповідно, зменшувати число варіантів.

Прогноз розвитку та тенденцій тіньової економіки в стратегічному аспекті уможливорює виявлення та обґрунтування найбільш вагомих задач, розв'язання яких буде визначати весь загальний напрям розвитку економіки регіону. Такі задачі дають початок програмно-цільовій установці всього процесу розробки довготермінової програми забезпечення мінімального рівня тінізації економіки.

Програмно-цільовий метод управління, як відомо, був започаткований у рамках адміністративно-командної економіки і спрямований на досягнення валових показників у виробничо-комплексних структурах. В умовах ринкової економіки спроби використати програмно-цільовий підхід – це нова форма територіальної організації цільових програм на державному рівні, наприклад, розвиток окремих галузей (ПЕК, АПК, ВПК), підтримки розвитку регіонів [4].

Особливо доцільним автори вважають застосування цього методу стосовно соціально-економічних показників тіньової економіки і вивчення шляхів зниження її рівня.

Застосування програмно-цільового методу (ПЦМ) повинно бути спрямоване на вдосконалення економічних і соціальних механізмів управління та зниження рівня тінізації економіки, функцій структур і систем управління цим процесом, заходів з інформаційного забезпечення апарату управління.

Програмно-цільовий метод передбачає не лише аналіз *цілей багатоваріантного процесу* зниження рівня тіньової економіки, але й аналіз проблем (задач), які при цьому виникають. Важливий чинник дослідження тіньової економіки і можливих шляхів її зниження в аспекті програмно-цільового підходу передбачає удосконалення управління існуючої економічної системи. За визначенням Т. Степанової, програмно-цільові методи дають можливість розв'язувати задачі, досягати нові цілі у межах соціально-економічних систем і удосконалювати управління ними [10].

Термін “програмно-цільовий підхід” об'єднує два підходи до вдосконалення управління: програмний і цільовий. Однак, коли мова йде про соціально-економічні показники тінізації економіки як систему можливих заходів для досягнення нових цілей і розв'язання нових проблем, то автори вважають

ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАРХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

жають, що виділяти потрібно перш за все проблеми, які спричиняють явище тінізації, а тому вводять термін – *проблемно-цільовий підхід* (ПбЦП).

Основними засадами використання проблемно-цільового підходу є:

- виявлення тенденцій використання природних ресурсів;
- використання трудових ресурсів, їх територіальна дислокація і фахова підготовка;
- рівень територіальної та галузевої зайнятості;
- природний та механічний рух трудових ресурсів, територіальна здатність до міграції.

Логіку цього підходу доцільно зобразити графічно (рис. 1):

можуть мати цілком самостійне значення, і вони не завжди зводяться до відповідних цілей вищого рівня.

“Дерево цілей” розроблялося, виходячи із таких вимог:

- цілі кожного рівня повинні бути зіставні за своїм масштабом та значеннями;
- збереження принципу повноти редукції цілей: кожна ціль верхнього рівня повинна бути представлена у вигляді підцілей наступного рівня так, щоб об’єднання підцілей повністю розкривало зміст вихідної цілі.

Побудова “дерева цілей” починається з верхнього ярусу, який має назву “Проблеми оцінки соціальної складової тіньової економіки мезоси-

Рис. 1. Графічне зображення логіки проблемно-цільового підходу

Цільовий напрям зниження рівня тіньової економіки передбачає орієнтацію на кінцевий результат та істотно залежить від поставлених цілей і рівня ієрархії економічної підсистеми неформальної економіки на рівні мезосистеми. Ієрархію цілей в процесі зниження тінізації економічної системи доцільно зобразити графічною моделлю – *предметно-орієнтованим графом*, тобто “*деревом цілей*”, яке виражає їх взаємозв’язок та взаємопідпорядкування. Цілі формуються у функціональних термінах, а завершується “дерево цілей” цільовими показниками, тобто, по-можливості, цілком конкретними кількісно вираженими вимогами.

У даному конкретному випадку враховуємо те, що короткотермінові цілі виступають засобом досягнення довготермінових стратегічних цілей, регіональні цілі можна екстраполювати на всю макросистему в цілому; цілі нижчого рівня виступають засобом досягнення цілей більш високого рівня. Водночас цілі нижчого рівня ієрархії

стеми” (рис. 2.), які спричиняють тінізацію соціальної складової ЕБ.

На другому рівні графа представлено удосконалені автором чотири підкласи соціальної складової тіньової економіки: *легальна незареєстрована економіка, легальна фіктивна (неформальна) економіка, нелегальна економіка та кримінальна економіка*.

1. Легальна незареєстрована економіка – це незареєстрована в державних органах правомірна економічна діяльність, що підлягає обов’язковій реєстрації. Наступні рівні графічної моделі представлені такими показниками:

1.1. Трудова міграція.

На цей час в Україні склалася ситуація, коли практично неможливо оцінити реальну міграцію населення. Як вважають фахівці, статистичні дані про кількість українців, що виїхали за кордон, та про іноземців, що перебувають на території України, не відповідають дійсності. Статистика

**ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАРХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ
ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ**

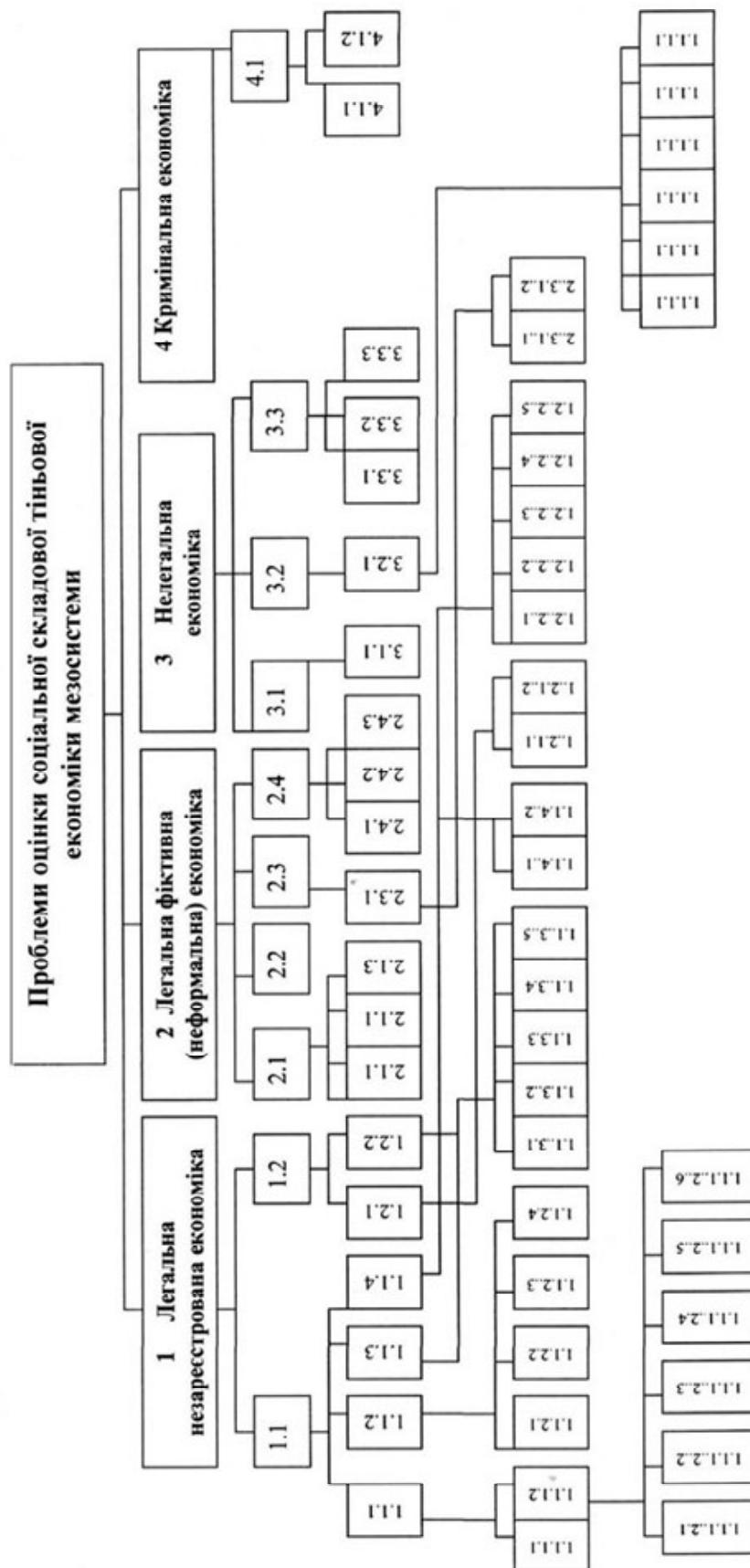

Рис. 2. Предметно-орієнтований граф для оцінки соціальної складової тіньової економіки мезосистеми

ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАРХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

відображає лише тих, хто офіційно оформив усі документи, але практично відсутня функціональна та нормативно-правова база визначення нелегального сектору. За даними незалежних дослідницьких центрів та Львівського обласного управління статистики, 57,8 тис. жителів області виїхало на заробітки за кордон у 2006 році, що на 40% більше, ніж у 2001 р.

1.1.1. Економічні проблеми, які спричиняють трудову міграцію:

1.1.1.1. Відносно високий рівень бідності в Україні: мінімальна заробітна платня втратила роль найважливішої соціальної гарантії.

1.1.1.2. Проблеми на ринку праці:

1.1.1.2.1. Велика диференціація в оплаті праці.

1.1.1.2.2. Наявність значної заборгованості із виплати заробітної плати, затримки з виплатою заробітної платні, пенсій, допомог.

1.1.1.2.3. Нестача фінансових ресурсів Пенсійного фонду для виплати пенсій: у 2005 р. з Державного бюджету на фінансування пенсійних програм та покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду для виплати пенсій надійшло майже 22,8 млрд. грн., що становить 34,6 % загального обсягу надходжень. У 2006 р. у Державному бюджеті України на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду виділено 7,29 млрд. гривень.

1.1.1.2.4. Збільшення боргу підприємств, установ, організацій зі сплати страхових внесків до Пенсійного фонду: станом на 1 січня 2006 р. сума боргу збільшилась порівняно з початком 2005 р. на 196,4 млн. грн. (на 18 %) і становила 1289,5 млн. грн., у тому числі по страхових внесках – 1068,6 млн. грн. (зростання з початку 2005 р. на 165,8 млн. грн. або на 18,4 %).

1.1.1.2.5. Наявність у значної частини працюючих фіктивних пільг зі сплати внесків до Пенсійного фонду.

1.1.1.2.6. Відсутність високоплатуваних та престижних вакансій на ринку праці: 80 % вакансій центру зайнятості – із зарплатою до 600 грн..

1.1.2. Демографічні проблеми (криза):

1.1.2.1. Зменшення чисельності населення України.

1.1.2.2. Зміна пікової структури населення: зменшення кількості дітей/молоді та зростання кількості людей похилого віку.

1.1.2.3. Високий рівень демографічного навантаження на працездатне населення.

1.1.2.4. Імміграція з країн третього світу в Україну, яка доповнюється відтоком сільського населення у великі міста і вимушеною внутрішньою міграцією з депресивних регіонів, притік біженців, сезонна міграція працівників з колишніх союзних республік.

1.1.3. Соціальні наслідки трудової міграції:

1.1.3.1. Третина сімей заробітчаних уже розпалися або є на межі розпаду.

1.1.3.2. Соціальне сирітство: у 25 % дітей області хтось з батьків працює закордоном; у 4% дітей – на заробітки виїхали обидвоє батьків.

1.1.3.3. Зниження соціального забезпечення в країні, оскільки уряд знижує контроль за дотриманням умов праці.

1.1.3.4. Порушення всіх прав неформально зайнятих працівників: вони не можуть подавати до суду, не можуть застрахувати себе проти різноманітних ризиків, отримують обмежений доступ до гарантованого суспільного захисту, навчальних та інших послуг.

1.1.3.5. Соціальна диференціація суспільства, яка є характерною і невід'ємною частиною ринкового господарства: в тіньову економіку масово залучаються саме представники малої та середньої міграції: молодь, безробітні, робітники-мігранти.

1.1.4. Правові наслідки трудової міграції:

1.1.4.1. Відсутність ефективних механізмів моніторингу міграційних процесів.

1.1.4.2. Зсув у сфері трудових відносин у бік більшої неформальності і гнучкості як реакція на їх надмірну інституціоналізацію і регламентацію в попередні десятиріччя.

1.2. Нереєстрована і нерегульована трудова діяльність.

1.2.1. Отримання тіньових доходів фізичними особами.

1.2.1.1. Розвиток та розповсюдження “сірого” сектору економіки, де виникає феномен “паралельного” заробітчання і не платяться жодні податки.

1.2.1.2. Вимушена тіньова діяльність фізичних осіб, викликана неадекватною соціальною політикою держави.

1.2.2. Порушення у сфері трудових відносин:

1.2.2.1. Самовільне заниження заробітної платні роботодавцем.

1.2.2.2. Довільного подовження трудового дня без внесення змін у трудову угоду.

1.2.2.3. Виплата частини легально отримуваної заробітної платні в “конвертах”, або в натуральній формі.

1.2.2.4. Використовування праці жінок, підлітків та дитячої праці без належного оформлення.

1.2.2.5. 40% трудових відносин не оформляється офіційними договорами і трудовими контрактами.

2. Легальна фіктивна (неформальна) еко-

ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

номіка – це законно зареєстрована легальна підприємницька діяльність, що дає фіктивні результати, які відображаються в діючій системі обліку і звітності як реальні; також – це система неофіційних взаємостосунків між законно існуючими зареєстрованими економічними суб'єктами, заснованими на їх особистих відносинах і безпосередніх зв'язках між ними замість і на додаток до офіційно встановленого порядку, тобто це економічна діяльність, яку не фіксують у звітності і контрактах.

2.1. Фіктивна підприємницька діяльність.

2.1.1. Підприємства малого та середнього бізнесу, які мають ліцензії, але організація праці на них, здебільшого, неформальна. Ці підприємства займаються псевдотіньовою або напівтіньовою діяльністю (приховують податки та штучно применшують платежі до бюджету, “адаптують” показники діяльності до тих, що вимагаються). Приклад такої поведінки господарюючих суб'єктів – масова реєстрація малих підприємств на початок періоду оголошених податкових пільг і таке ж масове їх закриття після закінчення “податкових канікул”. Ця діяльність абсолютно законна, оскільки не ухиляється від вимог податкової системи, а пристосовується до неї, але вона набуває напівтіньового характеру.

2.1.2. Вимушена тіньова діяльність підприємств, яка спровокована неадекватною податковою політикою держави або системною корупцією. Вважається, що даний тип тіньової діяльності, в принципі, може перейти в прозору економіку за відповідних умов.

2.1.3. Неформальна “човникова” торгівля: тіньова як і щодо реєстрації та об'ємів, так і стосовно невідповідності якості, складу і споживачьких властивостей ввезених товарів.

2.2. Характер державного втручання в економіку.

Вважається, що частка економіки, що йде “в тінь”, прямо залежить від трьох параметрів: ступеня регулятивного втручання, рівня оподаткування і масштабів корупції.

2.3. Витрати на реєстрацію та ведення економічної діяльності:

2.3.1. Надзвичайно бюрократизований, складний процес реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності.

2.3.1.1. Високі трансакційні витрати, пов'язані з реєстрацією підприємства в рамках закону: витрати на реєстрацію юридичної особи, на отримання ліцензії, на відкриття рахунку в банку, на отримання юридичної адреси і виконання інших формальностей.

2.3.1.2. Витрати продовження діяльності навіть

в рамках закону (виплата податків, виконання вимог законодавства в області трудових відносин, виплати судових витрат при дозволі конфліктів в рамках легальної судової системи).

2.4. Витрати, які несе підприємство при переході у неофіційний сектор економіки, що складаються з:

2.4.1. Витрат, пов'язаних із ухиленням від правових санкцій (оплата послуг податкових та інших фінансових консультантів, втрачена в результаті обмеження в цілях “непомітності” розмірів виробництва і реклами вигода, витрати на ведення “подвійної” бухгалтерії і втрати від виникаючих в зв'язку з цим труднощів обліку і контролю на підприємстві).

2.4.2. Витрат, пов'язаних із ухиленням від податків і нарахувань на заробітну платню. Ухилення від сплати прибуткового податку, обов'язкових платежів до фонду соціального страхування і пенсійного фонду дозволяють підприємству економити на оплаті праці.

2.4.3. Витрат, пов'язаних з нелегальними процедурами розв'язання конфліктів. Розраховується або у відсотках до обороту підприємства, або як еквівалент наданих криміналом послуг із захисту бізнесу.

3. Нелегальна економіка – це економічна діяльність, що порушує права інших господарюючих суб'єктів і перебуває у позаправових зонах.

3.1. Тіньова підприємницька діяльність.

3.1.1. Повністю неформальні підприємства, які будь-яким чином уникають державної реєстрації протягом максимально можливого періоду часу та уникають сплати будь-яких податків і платежів, які зменшують їх дохід.

3.2. Тінізація доходів громадян України.

3.2.1. Основні проблеми, які викликають тінізацію доходів.

3.2.1.1. Високе податкове навантаження на особисті доходи громадян і, зокрема, процент відрахувань до соціальних фондів. Загальне навантаження на фонд заробітної плати разом з єдиною ставкою на доходи фізичних осіб становить 50,5%.

3.2.1.2. Низька якість державних соціальних послуг, зокрема тих, які надаються медичними установами, закладами освіти та комунальними службами тощо.

3.2.1.3. Проблеми нестабільності податкового законодавства: велика кількість несистематизованих нормативних актів, роз'яснень та листів Державної податкової адміністрації; що або невірно тлумачать закон, або “розвивають” його положення з метою збільшення обсягів податкових надходжень.

ГРАФІЧНА МОДЕЛЬ ІЄРАХІЇ ЦІЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

3.2.1.4. Високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців: у рейтингу міжнародної організації “Transparency International” за рівнем корупції Україна займає 118 місце зі 180 країн світу, що становить головну перешкоду для інвестицій і розвитку бізнесу в державу.

3.2.1.5. Надзвичайно низький рівень довіри до державних інституцій.

3.2.1.6. Нерозвинутий ринок небанківських фінансових послуг: незважаючи на значний потенційний внесок небанківських фінансових установ у формування більш ефективної соціальної політики держави, їх роль в Україні залишається дуже незначною. Скоріше навпаки, страхування дуже часто використовується у тінювих та напівтінювих фінансових схемах. Через “псевдо-страхування” значно зменшується база оподаткування, а через перестрахування капітал вивозиться за кордон.

3.3. Проблема легалізації тінювих коштів громадян.

3.3.1. Обов’язкове декларування поточних доходів громадян як елемент легалізації доходів.

3.3.2. Включення в офіційну економіку заощаджень громадян, що перебувають за межами банківського обігу.

3.3.3. Повернення до офіційної економіки фінансового капіталу, що знаходиться за кордонами України: 210,6 млн. \$ у 2006 році перерахували в банки області наші земляки, що працюють за кордоном.

4. Кримінальна економіка – це заборонена державою економічна діяльність, яка тягне за собою кримінальну відповідальність.

4.1. Незаконні виплати “тінювиків”-підприємців.

4.1.1. Хабарі урядовцям-корупціонерам: за даними Інституту соціальної та політичної психології АПН України 47% українців протягом останнього року давали хабарі посадовим особам.

4.1.2. Плата криміналітету (за “дах”).

Ознакою завершення процесу побудови “дерева цілей” є поява таких показників, які виражають альтернативні способи досягнення цілей, тобто мова йде про варіанти прийняття рішень, які забезпечують досягнення цілей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Побудова “дерева цілей” забезпечує узгодження цілей не тільки в кількісному плані, але й дає можливість провести деяку оцінку їх вагомості та значимості. В майбутньому доціль-

но провести ранжування цілей, яке здійснюється на основі експертних оцінок. Кожна із зазначених цілей може бути оцінена за критерієм важливості шляхом встановлення сукупності рейтингових коефіцієнтів для створення *програмного комплексу заходів* зниження рівня тінювої економіки і підвищення економічної безпеки на мезорівні. На підставі числових коефіцієнтів цільових показників можна встановити зв’язок між цілями та їх домінування у системі цілей. Зміст провідних цілей територіального управління формує пріоритетні цілі державних програм економічної безпеки мезосистеми.

1. М.М. Єрмошенко *Тінюві капітали: джерела і механізми нагромадження, шляхи повернення, легалізації і використання* // *Безпека економічних трансформацій. Матеріали круглого столу*. К.: – НІСДС, Альтерпрес, 2000. – С. 131 – 132.

2. Корягина Т.И. *Теневая экономика в СССР (анализ, оценки, прогнозы)* // *Вопросы экономики*. – 1990. – №3. – С. 110 – 120.

3. *Неформализованные элементы системы моделирования* // *Труды семинара*. – М.: Всесоюзный научно-исследовательский институт системных исследований, 1990. – 115 с.

4. Попович В.М. *Тінюва економіка*. – К.: *Правові джерела*, 1998. – 447 с.

5. *Система моделей оптимального планирования* / Под. ред. Федоренко Н.П. – М: Наука, 1975.

6. *Статистичний щорічник України за 2003 рік*. – Київ: Техніка, 2004.

7. *Статистичний щорічник України за 2004 рік*. – Київ: Техніка, 2005.

8. *Статистичний щорічник України за 2005 рік*. – Київ: Техніка, 2006.

9. *Статистичний щорічник України за 2006 рік*. – Київ: Техніка, 2007.

10. Стефанова Т.Г. *Вопросы информационного обеспечения разработки региональной целевой комплексной программы “Качество”* // *Программно-целевые методы управления качеством продукции в крупном промышленном центре*. – Сборник научно-производственных трудов под редакцией В.С. Швеца. – Ленинград, 1987. – С. 28 – 38.

11. <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/> А.К. Бекряшев, И.П. Белозеров *теневая экономика и экономическая преступность*, – 2003.

12. <http://stat.lviv.ua/> *Соціально-економічне становище Львівщини*.

